

7. Рак И.В. Мифы Древнего и раннесредневекового Ирана / И.В. Рак. – СПб. – М. : Журнал «Нева» – «Летний Сад», 1998. – 560 с.
8. Щедровицкий Д. Введение в Ветхий Завет / Д. Щедровицкий. – М. : Теревинф, 1994. – Т. 1. – 288 с.

У статті вперше здійснено аналіз одного із віршів поета XIX ст. Олександра Фомича Вельмана – «Зороастр»; виявлено експлітивні та імплітивні компоненти цього твору.

Ключові слова: текст, примітки, інтерпретація, культурологічні пояснення.

This article is devoted to one of the poems written by the poet of the XIX century Oleksandr Fomych Veltman. The poem "Zoroaster" is firstly analyzed and the poems explication and implication parts are revealed.

Key words: text, comments, interpretation, culturological explanations.

УДК 821.161.2

Т.С. Опришко

БОРОТЬБА З «ВОРОЖОЮ ІДЕОЛОГІЄЮ» НА ШПАЛЬТАХ ЖУРНАЛУ «МОЛОДНЯК»

У статті досліджуються діяльність літературної організації «Молодняк» та її однойменного журналу. Розглянуто питання розвитку української літератури наприкінці 1920-х – на початку 1930-х рр. та виникнення таких понять, як «попутництво» та «домінантний стиль доби».

Ключові слова: літературний процес, стиль творчості, пролетарські письменники, комуністична культура, «Молодняк».

Журнал «Молодняк» був заснований 1927 р. як друкований орган однойменної літературної організації українських письменників. Першим головним редактором журналу і керівником згадуваної організації був поет П. Усенко. До її складу входили письменники О. Донченко, В. Кузьмич, О. Кундзіч, Т. Масенко,

Л. Первомайський – в Харкові; О. Влизько, А. Ключча, О. Корнійчук, Л. Смілянський, М. Шеремет – у Києві. Трохи згодом до них приєдналися І. Гончаренко, А. Шиян та ще ціла низка літераторів. Засновники журналу основним своїм завданням визначали *«боротьбу за передумови розвитку і буяння Жовтневої української літератури, за її пролетарську, співзвучну добі, суть, за організацію молодих літературних сил, що нога в ногу йтимуть з авангардом пролетаріату Комуністичною партією і комсомолом»* [2, 66]. Молодняківці брали на себе зобов'язання *«вчитися і боротися, будувати своє й руйнувати чуже, ідеологічно вороже»* [2, 70] та висловлювали сподівання, що з цим гаслом вони обов'язково переможуть. Засудивши теоретичні та політичні погляди членів «Вапліте» і «масовізм» «Плуга», вони заявляли, що літературний комсомол має зробити все, аби під гаслами соціалістичного будівництва скупити найкращі сили письменників і допомогти партії і комсомолу стати переможцем на ділянці культури [2, 70].

На думку Ю. Мушкетика, це засвідчує двоїстість засад, з яких виходили молодняківці [3, 21]. З одного боку, «правильне» завдання допомагати партії в соціалістичному будівництві, а з другого – визнання себе єдиними справжніми виконавцями цього завдання, заперечення всіх інших літературних сил, боротьба з ними. У майбутньому не всі молодняківці стали знаними письменниками. Частина з них була заарештована й засуджена до примусових робіт у таборах Сибіру (В. Кузьмич, І. Семиволос, О. Обідний, В. Басок, Л. Скрипник та ін.), частина розстріляна (В. Гудим, М. Скуба, Б. Коваленко, О. Влизько, Ю. Вухналь, І. Кулик та ін.), дехто залишив літературну творчість й перейшов на перекладацьку ниву (О. Кундзіч) чи дитячу літературу (О. Донченко, І. Багмут), але їхня рання творчість стала невіддільною складовою української літератури 20–30-х років ХХ ст.

Журнал «Молодняк» з перших днів існування намагався відповідати поставленим завданням. Здійснювалася величезна робота з висвітлення соціалістичного будівництва в країні, письменники отримували спеціальні замовлення на написання «виробничих» романів з вибраної тематики. Редакція журналу офіційно відряджала своїх співробітників на заводи і фабрики для збирання матеріалів з життя робітничого класу. Сторінки видання рясніли гаслами і закликами вступати до комсомолу, виконувати й пере- виконувати плани п'ятирічок. Разом з тим активно розгорталася

героїчна панорама будівництва Дніпрогесу «від першої лопати бетону до останньої турбіни» [3, 22].

Тематика, яку намагався висвітлювати журнал, була надзвичайно обширною: новобудови, історія радянської Батьківщини, революція, туризм, воєнізація та ін. Видання широко висвітлювало проблеми кіно, образотворчого мистецтва, архітектури. У «Молодняку» регулярно друкувалися статті не лише комсомольських ватажків, а й керівників КП(б)У, уряду УСРР (С. Косіора, П. Постишева та ін.). Подавався короткий виклад основних постанов та резолюцій ЦК ЛКСМУ, інформаційні повідомлення про пленуми, друкувалися стенограми виступів, був уміщений обвинувальний вирок так званій «терористичній групі» за вбивство члена Політбюро ЦК ВКП(б) С.М. Кірова.

За перші три роки свого існування літературна організація «Молодняк» пройшла кілька етапів свого розвитку. Утворення її припадає саме на той час, коли провадилась жвава дискусія з національного питання. На початку 1930 р. І. Момот заявляв про необхідність самоліквідації «Молодняка» як літературної організації, вважаючи, що на даному етапі розвитку країни він не потрібний. Його одразу звинуватили у зраді, нерозумінні нових завдань та здаванні «правильних позицій». Після виключення з «Молодняка» він приєднався до новоутвореної літорганізації «Пролітфронт». Аналогічно вчинили Ю. Вухналь, О. Донченко, О. Кундзіч, Т. Масенко та ін. Дискусія між І. Момотом і головою київської групи «Молодняка» Б. Коваленком певною мірою дистанціювала між собою «харківську» та «київську» групи.

За такого стану справ був скликаний Перший Всеукраїнський з'їзд комсомольських письменників «Молодняк», який відбувся 20–25 січня 1930 р. у Харкові. На з'їзді були представлені майже всі члени літорганізації «Молодняк», її основний резерв (робітнича молодь), представники округових комсомольських організацій та театрів робітничої молоді (ТРОМ'ів). Загалом, на думку самих його учасників, з'їзд став не лише літературною, але й громадською подією всеукраїнського масштабу. Одним із основних завдань якого було «загострення уваги мас до процесів творчості української пролетарської культури» [8, 2]. Порядок денний, зокрема, передбачав обговорення питань організаційних та творчих шляхів розвитку «Молодняка» (доповідач П. Усенко); вироблення основних напрямів творчості та кваліфікації письменників

(доповідачі Б. Коваленко, А. Клочья, Л. Смілянський), доповіді з місць та вибори керівних органів [6].

У своїй доповіді Б. Коваленко виступив проти власних вчителів часів студентських років: С. Єфремова, М. Драй-Хмари, А. Ніковського. Нищівної критики зазнав роман М. Івченка «Робітні сили», в якому доповідач знайшов ознаки фашистської ідеології. Загалом творчість згаданих вище письменників була класифікована як *«вилазка буржуазії проти радянської системи»* [8]. Не оминув Б. Коваленко у запалі суперечки і сумнозвісної історії суду над Спілкою визволення України (СВУ) – показової судової справи, сфабрикованої органами ОГПУ-НКВД задля дискредитації української наукової інтелігенції. У 1930 р. у рамках цієї справи під слідством перебувало 474 особи. До найвищої міри покарання було засуджено 15 осіб, до різних термінів ув'язнення – 192 особи, вислані за межі України – 87 осіб, умовно засуджені – 3 особи, звільнені від покарання – 124 особи [9]. Серед репресованих опинилися такі знані українські вчені, як С. Єфремов, М. Слабченко, Й. Гермайзе, В. Отамановський. Процес мав величезний громадський резонанс. Сторінки тогочасної преси рясніли від повідомлень про «зрадників» і «контрреволюціонерів». Як згадує у своїх листах колишній молодняківець С. Ковганюк, вже на другий день після повідомлення про суд над СВУ потоком пішли колективні листи та звернення, відбувались мітинги «трудящих мас», учасники яких засуджували *«треклятих націоналістів»*. Під такими зверненнями були підписи багатьох молодняківців, у т. ч. С. Ковганюка. Лише в роки незалежності України він у листі до дослідника творчості молодняківців О. Кухаря-Онишка зізнавався, що тоді інакше не можна було, хоча *«вакханалія лише починалася»* [1].

До порядку денного з'їзду була також внесена проблема так званого «попутництва», тобто творчості письменників «пролетарських» за своєю ідеологією. Тогочасні митці слова опинилися перед драматичним вибором – *«з пролетаріатом і по-пролетарському чи з буржуазією»* [8]. Фактично цим постулатом була оголошена війна свободі творчості. Більше того, на думку Б. Коваленка, *«попутник, який залишиться на старій позиції, як письменник мусить умерти»* [8]. Відтак молодняківці обстоювали думку, що «попутництва» не може бути в принципі, а їхня організація має стати монолітним центром з виразною

класово-пролетарською ідеологією. Проте дехто з них вважав, що «Молодняк» є організацією для початківців, які лише починають свій творчий шлях, і в міру «підвищення кваліфікації» будуть поповнювати організації «справжніх» письменників. Принципове розходження групи І. Момота та її перехід до «Пролітфронт» було розцінено не як творче зростання, а як *«капітуляція перед труднощами у боротьбі з ворожою ідеологією»* [8]. На нашу думку, цей конфлікт був лише свідченням того, що до «Молодняка» у свій час приєдналися молоді, талановиті письменники, які не могли миритися з тотальним контролем творчості з боку влади, детермуванням тем, стилю тощо. Це і стало основною причиною переходу до іншої організації.

Решта питань з'їзду стосувались проблеми стилів творчості письменників, пролетарський реалізм оголошувався «домінантним стилем доби». І. Момот у своєму виступі обстоював думку, що пролетарської літератури як такої зовсім немає і бути не може. Його підтримав Г. Епик, використавши привітальну промову для критики основних ідейних принципів «Молодняка». Він закидав активу літорганізації, що той намагається влити *«нове вино в старі міхи»* [8]. Обом промовцям молодняківці активно заперечували, наголошуючи на тому, що стиль – це не лише форма, що до його поняття потрібно додавати й класову ідеологію. Дехто з молодняківців визнавав пролетарський реалізм лише для прози (Є. Фомін), а для поезії, на його думку, був більш властивий романтизм. Адепти офіційної ідеології, зокрема М. Шеремет, заявляли, що *«принципи філософії діалектичного матеріалізму в однаковій мірі стосуються і пролетарської прози, і пролетарської поезії»* [8].

Здебільшого ці дебати звелися до протистояння романтизму, з одного боку, та пролетарського реалізму, з іншого. Деякі учасники з'їзду обстоювали думку про доцільність використання всіх стилів, вважаючи, що практика є найкращим критерієм істини. З'їзд закликав молодняківців *«іти у похід на класового ворога в самий вогонь боротьби»* [8]. Одним із першочергових завдань було визначено залучення до організації нових членів, зокрема з числа робітничої молоді. Наприкінці з'їзд обговорив й різні організаційні питання, обрав центральне бюро «Молодняка» у складі І. Гончаренка, Ю. Зорі, І. Ісаєва, Андрія Клоччя, Б. Коваленка, С. Крижанівського, Л. Смілянського, П. Усенка, М. Шеремета,

якому доручив розробляти конкретні практичні шляхи *«консолідації пролетарських літературних сил»* [8].

20–24 грудня 1931 р. у Харкові відбувся другий розширений пленум ради Всеукраїнської спілки пролетарських письменників (ВУСПП), на якому було обговорено шляхи розгортання творчої дискусії в письменницькому середовищі та розглянуто роботу з виправлення так званих «помилко» і «огріхів», що мали місце в діяльності ВУСПП і «Молодняка». На засіданні пленуму серед недоліків у роботі «Молодняка» були названі такі: недостатнє розгортання самокритики; ігнорування вказівок партії про те, що організація пролетарських літераторів має займатися ідейно-політичним вихованням мас, а не адмініструванням літературного процесу; використання гасел *«генеральна лінія РАППу чи ВУСППу»* [4, 83], що давали змогу тлумачити цю лінію, як окрему від лінії партії; недостатньо активна участь у літературній дискусії та розгортанні масовості в роботі; відстоювання своїх вузькогрупових інтересів (т. зв. «групівщина»). Другий пленум ради ВУСПП, засудивши з партійних позицій низку дійсних та уявних недоліків у роботі письменників, вирішив за потрібне здійснити об'єднання ВУСПП та «Молодняка» якнайшвидше.

Молодняківець М. Шеремет вважав помилкою ототожнення «Молодняка» і ВУСПП, наполягаючи, що ці організації мали свою специфіку і відмінності [7]. Цієї хибної думки припускалися багато українських дослідників, у тому числі Ю. Смолич у своїх мемуарах *«Розповідь про неспокій триває»* [5].

На початку 1930-х років на сторінках журналу «Молодняк» все частіше почали з'являтися статті та рецензії з нищівної критикою, а в рецензованих авторів почали знаходити усе більше й більше «помилко». За висловом Ю. Мушкетика, якщо на початку дещо прямолінійна «молодняківська» критика при аналізі художніх творів «перекошувалась» у бік грубувато соціологічний, то в середині 1930-х років. вона стала майже виключно засобом до вишукування політичних помилок. Найбільшою мірою це стосується рецензій головного теоретика «Молодняка» Б. Коваленка. Пояснити таку активізацію пошуків «хиб та помилок» у творах тогочасних письменників слід передусім критикою з боку влади самої організації «Молодняк» й звинуваченнями її у нерозумінні поставлених завдань та недостатньо якісній роботі.

У результаті цих запеклих ідеологічних суперечок зі сторінок журналу вилучалися імена деяких письменників, їхні твори

припиняли друкувати. Під «вогонь критики» потрапляли й самі критики. Але й така догматична, вульгаризаторська критика, що, власне, і спричинила до «викреслення» з літературного процесу багатьох українських радянських поетів та письменників, у другій половині 1930-х років майже зовсім зникає з журналу. Одна-дві рецензії, поодинокі ювілейні статті про когось із класиків світової літератури – це все, що публікувалося в критичному розділі журналу. Самі поняття «самосвідомість», «самоаналіз» почали набувати до певної міри негативного або навіть лайливого смислу. «Правдиве» зображення дійсності «в її революційному розвитку» стало означати, що література і мистецтво мусили бути хвалебною ілюстрацією політики, видавати бажане за дійсне. Спроби дійсно правдивого зображення радянської дійсності з притаманними їй вадами класифікувалося як «схиляння перед фактами» та антирадянська агітація. Звідси такі відомі в радянській літературі та мистецтві явища, як «лакування дійсності» і «теорія безконфліктності», тобто зображення дійсності в рожевих фарбах.

Отже, можна дійти висновку про те, що літературно-мистецький і громадсько-політичний журнал «Молодняк» був перш за все тим друкованим органом, який поширював ідеологію комунізму. Проте і в середовищі членства літературної організації «Молодняк», і в редакції її однойменного журналу завжди точилися гострі суперечки, відбувались дискусії щодо шляхів розвитку української радянської літератури та мистецтва. Відповідно поставлені партією завдання не завжди мали очікуваний успіх. В цілому літературний процес 20–30-х років ХХ ст. в УРСР являв собою складне й багатогранне явище, яке потребує сьогодні докладного вивчення.

ДЖЕРЕЛА

1. Лист С.П. Ковганюка до О.С. Кухаря-Онишка від 29.01.97.
2. Момот І. Літературний комсомол // Молодняк. – 1927. – № 1. – С. 66–73.
3. Мушкетик Ю. «Дніпро», 40 / Ю. Мушкетик // Дніпро. – 1967. – № 1. – С. 21.
4. Про завдання перебудови ВУСПП // Резолюція II поширеного пленуму ради ВУСПП на доповіді т.т. Б. Коваленка та І. Микитенка від 23 грудня 1931 р. // Молодняк. – 1931. – № 12. – С. 83.

5. Смолич Ю.К. Розповідь про неспокій триває : дещо з двадцятих, тридцятих років і дотепер в українському літературному побуті. Ч. 2 / Ю.К. Смолич. – К. : Радянський письменник, 1969. – 284 с.
6. Хроніка «Молодняка» // Молодняк. – 1929. – № 10 – С. 94.
7. ЦДАЛМ України. – Ф. 36. – Оп. 1. – Спр. 98. – Арк. 1.
8. Чеховий М. Перший всеукраїнський з'їзд «Молодняка» // Літературна газета. – 1930. – № 8. – С. 2–3.
9. Шепель Ф. «Заплямовані» трьома буквами [Електронний ресурс] / Ф. Шепель. – Режим доступу : <http://incognita.day.kiev.ua/zaplyamovani-troma-bukvami.html>

В статье исследуются деятельность литературной организации «Молодняк» и ее одноименного журнала. Рассмотрены вопросы развития украинской литературы конца 20-х – начала 30-х годов XX в. и возникновение таких понятий, как «попутничество» и «доминантный стиль эпохи».

Ключевые слова: *литературный процесс, стиль творчества, пролетарские писатели, коммунистическая культура, «Молодняк».*

The article studies the literary activities of the organization “Molodniak” and its eponymous magazine. It presents some problems of the development of Ukrainian literature in the late 20’s – early 30’s of XX century and the emergence of such concepts as “poputnytstvo” and “dominant style of the epoch”.

Key words: literary process, style of creativity, proletarian writers, Communist culture, “Molodniak”.